

بدر پرچم ابرسم

www.ketab.ir

☐ بررسی توصیفی و تحلیلی
کتاب الغیبة نعمانی

موضوع:

عقاید: ۱۲۷ (کلام و عقاید: ۲۳۲)

گروه مخاطب:

- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (پاپ اول): ۲۱۹۷

مسلسل انتشار (پاپ اول و پاپ چاپ): ۵۷۶۶

کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / ۴۴۶
کتاب‌های پژوهشگاه مهدویت و آینده‌پژوهی / ۲۳

رسمی، حیدرعلی، ۱۳۱۲ -

بررسی توصیفی و تحلیلی کتاب الفیبه نعمانی / حیدرعلی رسمی؛ تهیه شده در پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشگاه مهدویت و آینده‌پژوهی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی - حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۲.
[۱۷۲] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۱۹۷. کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی؛ ۴۴۶. کتاب‌های پژوهشگاه مهدویت و آینده‌پژوهی؛ ۲۳) (کلام و عقاید: ۲۳۲. عقاید: ۱۳۷)

ISBN 978-964-09-1458-8

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Heidarali Rostampour, Descriptive and analytical scrutiny of
(Alghaiba) book by No'mani
ص. خ. به انگلیسی:

کتاب‌نامه: ص. [۱۶۳] - ۱۶۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. نعمانی، محمد بن ابراهیم، - ۳۶۱ ق. الفیبه - نقد و تفسیر. ۲. مهدویت - احادیث. ۳. محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ ق. - غیبت - احادیث. ۴. محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ ق. - احادیث. ۵. احادیث شیعه - قرن ۴ ق. - نقد و تفسیر. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشگاه مهدویت و آینده‌پژوهی. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۲۹۷ / ۲۱۸

BP ۱۶۱ / ۵ / م ۹ / ۷۶۰۸۴

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۳۲۱۷۷۱۸

۱۳۹۲

بررسی توصیفی و تحلیلی کتاب الغیبة نعمانی

حیدر علی رستمی

تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
پژوهشکده مهدویت و اندام پژوهی

بوستان کتاب
۱۳۹۲

بررسی توصیفی و تحلیلی کتاب الغیبة نعمانی

- نویسنده: حیدر علی رستمی
- تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / پژوهشکده مهدویت و آینده پژوهی
- ناشر: مؤسسه بستان کتاب
- (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بستان کتاب
- نویت چاپ: اول / ۱۳۹۲ • شمارگان: ۱۰۰ • بها: ۶۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائی)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۳۷۷۲۱۵۴، فکس: ۳۷۷۲۱۵۴، شماره: ۳۷۷۴۳۲۶، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۲۶
- فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۷۰ ناشر)
- فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۸۹۵۹۲۱
- فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- فروشگاه کودک و نوجوان: قم، چهارراه شهدا، نش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۸۳۷۱۰۲
- پخش پکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ انقلاب، بین ابوریحان و فلسطین، بن بست سروش، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۹۷۳۲۰۳

طراح: ازاد های ششراه طریقی (۳۵۳) با ارسال شماره چهارم جلد به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و با ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سرویراستار: ابوالفضل طریقه دار • ویراستار: سیدسجاد علوی • چکیده عربی: خلیل الصمصامی • چکیده انگلیسی: یحیی داوری • قیپا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروفنگاری و حروفنگار: احمد مؤتمنی • اصلاحات حروفنگاری: مهدیه قربان دوست • صفحه آرایی: حسین محمدی و احمد مؤتمنی • کارشناس و کنترل نمونه خوانی و بازخوانی نهایی متن: محمدجواد مصطفوی • نمونه خوانی: سیدکاظم رضوی • کنترل فنی صفحه آرایی: سیدرضا موسوی منش • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

فهرست مطالب

۱۱	سخن پژوهشگر
۱۳	پیش‌گفتار
۱۷	فصل اول: پدیدآورنده
۱۷	۱. نام
۱۹	۲. زمان ولادت
۲۰	۳. مکان ولادت و بالندگی
۲۳	۳.۱. شیراز
۲۳	۳.۲. طبریه
۲۵	۳.۳. دمشق
۲۹	۴. خانواده
۳۲	یادآوری چند نکته درباره وزیر مغربی
۳۴	۵. استادان و شاگردان

۱. ابو مرجاء محمد بن علی بن طالب بلدی ۳۶
۲. ابوالحسین محمد بن علی شجاعی کاتب یا بجلی کاتب ۳۶
۳. ابو غالب احمد بن محمد زراری ۳۶
۶. تألیفات و آثار ۳۷
۷. شخصیت ۴۰

فصل دوم: شناسایی اثر ۴۵

۱. نام اثر ۴۵
۲. زمان و مکان تألیف ۴۷
۳. فضا شناسی زمان و مکان تألیف ۵۲
۴. انگیزه تألیف ۶۰
۵. فهرست استادان مؤلف در کتاب ۶۳
۵. ۱. تفاوت این فهرست با فهرست های محبت و دوستی ۶۵
۵. ۲. تحقیقی درباره علی بن حسین مسعودی ۶۸
۶. بررسی وثاقت استادان پر روایت در کتاب ۷۴
۶. ۱. ابن عقده کوفی ۷۵
۶. ۲. محمد بن یعقوب کلینی ۷۷
۶. ۳. محمد بن همام بن سهل ۷۹
۶. ۴. علی بن احمد بندینجی ۸۰
۶. ۵. عبد الواحد بن عبد الله بن یونس موصلی ۸۱
۷. ارزش و اعتبار کتاب ۸۳

۸۴..... راه‌های اثبات استناد کتاب الغیبة نعمانی به او

۸۴..... ۱. سند متصل معتبر از زمان حاضر تا نعمانی

۸۵..... سند شیخ حر

۸۶..... اعتبار سند شیخ حر

۸۷..... سندی دیگر

۹۳..... تأملی مهم

۹۸..... تلاشی دیگر برای تصحیح طریق به کتاب الغیبة نعمانی

۱۰۱..... ۲. اشهار کتاب غیبت نعمانی

۱۰۴..... ۸. نسخه‌های خطی، باب‌ها و ترجمه‌ها

۱۰۵..... ۱. ۸. نسخه‌های خطی

۱۰۸..... ۲. ۸. چاپ‌ها

۱۰۹..... ۳. ۸. ترجمه‌ها

۱۱۱..... فصل سوم: حدیث پژوهی

۱۱۱..... ۱. تعداد احادیث

۱۱۲..... ۲. ویژگی‌های سندگزاری

۱۱۲..... ۱. ۲. گزارش حدیث با سند کامل

۱۱۴..... ۲. ۲. بیان زمان و مکان تحمّل حدیث در برخی موارد

۱۱۵..... ۳. ۲. ذکر سند‌های مختلف به برخی احادیث

۱۱۶..... ۴. ۲. استفاده از سند‌های اهل سنت

۱۱۸..... ۵. ۲. نقل برخی روایات غیر مستند به معصوم

۱۱۹	۶.۲. وجود برخی مشترکات
۱۲۰	۷.۲. برخی آگاهی‌های رجالی هنگام نقل سند
۱۲۱	توثیق ابن عقده
۱۲۳	توصیف محمد بن عبدالله طبرانی
۱۲۳	طرق مختلف نعمانی به کتاب سلیم بن قیس
۱۲۷	۳. بررسی ارزش و اعتبار روایات
۱۲۸	دلالت مقدمه نعمانی بر اعتبار روایات کتابش
۱۲۹	دلالت بخش‌هایی از متن بر اعتبار کتاب
۱۳۳	نتیجه‌گیری
۱۳۵	فصل چهارم: محتواسناسی
۱۳۵	۱. محتواسناسی اجمالی
۱۳۹	۲. محتواسناسی تفصیلی
۱۴۰	باب اول
۱۴۱	باب دوم
۱۴۲	باب سوم
۱۴۲	باب چهارم
۱۴۴	باب پنجم
۱۴۵	باب ششم
۱۴۶	باب هفتم
۱۴۷	باب هشتم

۱۴۷	باب نهم
۱۴۸	باب دهم
۱۵۴	باب یازدهم
۱۵۴	باب دوازدهم
۱۵۴	باب سیزدهم
۱۵۵	باب چهاردهم
۱۵۶	باب پانزدهم
۱۵۶	باب شانزدهم
۱۵۶	باب هفدهم
۱۵۶	باب هجدهم
۱۵۶	باب نوزدهم
۱۵۷	باب بیستم
۱۵۷	باب بیست و یکم
۱۵۷	باب بیست و دوم
۱۵۷	باب بیست و سوم
۱۵۸	باب بیست و چهارم
۱۵۸	باب بیست و پنجم
۱۵۸	باب بیست و ششم
۱۵۹	نتیجه گیری و جمع بندی
۱۵۹	۱. پدیدآورنده

۲. زمان شکل گیری این اثر ۱۶۰

۳. مضمون و محتوا ۱۶۱

۴. طرق روایی مورد اعتماد ۱۶۱

کتاب نامه ۱۶۳

www.ketab.ir

سخن پژوهشکده

رویداد غیبت کبرا در سال ۳۲۹ قمری، غباری از حیرت را در میان امامیه به وجود آورد. هاله‌های مدعیان دروغین، فرقه‌ها و مذاهب معاند نیز شدت یافت. در چنین وضعیتی عالمان بزرگ و تربیت‌یافتگان مکتب اهل بیت علیهم‌السلام به عنوان پاسداران حریم باور و اندیشه، نقش بی‌بدیل و سترگی در هدایت و حفظ مذهب شیعه به عهده گرفتند. از جمله این‌که در همان سال‌های نخست این دوران، تلاش فراوان و مؤثری در کمال گرفت تا با نگارش آثار در زمینه معارف مهدوی از بروز مشکلات و تهدیدها جلوگیری شود. بزرگانی که به سفارش معصومان علیهم‌السلام مهم‌ترین مسئولیت خود را نگهداری جامعه شیعی از غلتیدن در آسیب‌ها می‌دانست، دست به نگارش آثار فاخر در این زمینه زدند که هر یک در دوران خود تأثیرات چشم‌گیری را بر مخاطبان گذاشت. سه اثر گرانسنگ مدرسه اهل بیت علیهم‌السلام عبارت بودند از: الغیبه اثر ابن ابی‌زینب نعمانی، کمال‌الدین و تمام النعمه نگاشته شیخ صدوق و کتاب الغیبه اثر ارزشمند شیخ طوسی - رضوان الله

تعالی علیهم - که امروز منابعی مطمئن و مستند برای پژوهش‌ها و تلاش‌های علمی است.

با توجه به اقبال روزافزون به مباحث مهدویت، معرفی آثار ارزشمند در این زمینه گامی مهم و اساسی است. از این رو پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی از جمله برنامه‌های خود را معرفی این آثار قرار داده است.

این تلاش ارزشمند به قلم محقق محترم جناب آقای دکتر حیدرعلی رستمی در معرفی سه اثر یاد شده تبلور یافت که از حوصله و تلاش شایسته ایشان تشکر می‌گردد. هم‌چنین از مدیر محترم گروه حدیث (در زمان انجام طرح) حجة الاسلام خدامراد سلیمیان - زید عزه - و اعضای محترم گروه و ناظر علمی جناب حجة الاسلام علی راد به لحاظ همراهی و معاضدت در مراحل مختلف این طرح، شورای علمی و نیز همکاران محترم دفتر پژوهش، آقایان: سید حامد شاهرخی و سید حسین میرخلیلی تقدیر و تشکر می‌شود.

امید این‌که این اثر، مورد قبول و رضایت ولی و صاحبان حضرت حجة بن الحسن علیه السلام قرار گیرد و همه دست اندرکاران مشمول دعای خیر آن حضرت باشیم.

محمد تقی ربانی

مدیر پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی

پیش‌گفتار

کتاب الغیبة شیخ ابو عبدالله محمد بن ابراهیم بن جعفر، معروف به ابن ابی زینب نعمانی، از اولین منابع مهم در حوزه روایات مهدویت است که اینک در اختیار ما قرار دارد. این کتاب اولین کتابی نیست که در حوزه خاص مهدویت تألیف شده؛ لیکن اولین کتابی است که از این مجموعه کتاب‌ها برجای مانده است.

اثر گرانسنگ نعمانی به همراه کمال الدین و تمام الزینب، اثر شیخ صدوق (۳۸۱ هـ.ق) و کتاب الغیبة شیخ طوسی، (۴۶۰ هـ.ق) سه اثر و منبع ارجمند روایی شیعه در موضوع مهدویت محسوب می‌شوند.

از این میان کتاب الغیبة نعمانی از این جهت اهمیت دارد که مقدم بر آن دو و متصل به دوران غیبت صغرای امام زمان (عج) است. نعمانی، شاگرد بدون واسطه کلینی است و کلینی در کتاب او حضوری پررنگ دارد؛ همین امر بر اعتبار کتاب او می‌افزاید.

کتاب نعمانی مانند دو کتاب یاد شده دیگر و تا اندازه‌ای بیش از آن‌ها از

مصادر دست‌اول روایی به شمار می‌رود؛ چرا که منابع آن‌ها در بیشتر موارد در دست نیست و روایات آن‌ها را جز تعدادی انگشت شمار در منابع پیش از خود نمی‌توان بازیابی کرد.

در دوران تدوین کتاب مورد بحث، حوزه‌های علمی شیعی عبارت بودند از: بغداد، قم، ری، کوفه و مدینه. متأسفانه این کتاب در هیچ‌یک از آن‌ها شکل نگرفت و به طور وسیع و گسترده انتشار نیافت؛ اما دو کتاب دیگر هم نویسندگانش مشهورتر و شناخته شده‌تر از نعمانی بودند و هم در حوزه علمی مشهور شیعی تدوین و یا نشر یافته بودند. همین امر سبب شده است تا برای و ناقل کتاب نعمانی فقط یک نفر باشد؛ محمد بن علی شجاعی که مورد نوشته صریح و خاص قرار نگرفته و موجب قطع ارتباط مورد اعتماد پسینیان با نعمانی شده است. خوش بختانه این مشکل در این تحقیق به نحوی حل شده و اعتبار کتاب از این لحاظ ثابت شده است. درست نمی‌دانیم؛ اما به احتمال قوی به علت انحصار آگاهی از کتاب الغیبة نعمانی در افراد معدود، روایات نعمانی با وجود تقدم زمانی و سبقه مؤلفش به هیچ وجه در کتاب کمال‌الدین شیخ صدوق حضور ندارد و صدوق هیچ روایتی را به نقل از کتاب الغیبة نعمانی و حتی به نقل از خود نعمانی نقل نمی‌کند؛ البته روایاتی از نعمانی و کتاب الغیبة او در کتاب الغیبة شیخ طوسی به چشم می‌خورد که چندان فراوان نیست و یک روایت از روایت‌های کتاب الغیبة شیخ طوسی که شیخ سندش را به نعمانی می‌رساند نیز در کتاب الغیبة نعمانی وجود ندارد. مجموع مطالب این تحقیق در چهار فصل تعریف می‌شود:

فصل اول، درباره پدید آورنده کتاب الغیبة نعمانی می‌پردازد. نام، زمان ولادت، مکان ولادت و بالندگی، خانواده، استادان و شاگردان، تألیفات و آثار و شخصیت مؤلف از جمله مباحث این فصل است. در فصل دوم، «شناسایی اثر» درباره موضوعاتی؛ هم‌چون: نام اثر؛ زمان و مکان تألیف؛ فضاشناسی زمان و مکان تألیف؛ انگیزه‌ها؛ استادان مؤلف در کتاب؛ بررسی وثاقت استادان پر روایت در کتاب؛ ارزش و اعتبار کتاب، نسخه‌ها؛ چاپ‌ها و ترجمه‌ها بحث می‌شود.

فصل سوم، «حدیث پژوهی» به مباحثی؛ هم‌چون: تعداد احادیث؛ ویژگی‌های سندگزاران؛ اعتبار و ارزش روایات و مانند آن اختصاص دارد. و فصل چهارم، به بحث‌های علمی اثر در دو بخش محتواشناسی اجمالی و تفصیلی اختصاص دارد.

در توصیف و تحلیل آنچه خواهد آمد رضای او را در نظر داریم و به یاری و مدد او دل بسته‌ایم.